

Dr. Dušan Rutar

Zavod za usposabljanje invalidne mladine Kamnik

P I S M O P R I J A T E L J U U Č I T E L J U

Dragi prijatelj!

Šola je kompulzivni stroj.

Tako sta zapisala francoska avtorja Gilles Deleuze in Félix Guattari pred dvema desetletjema.¹ Ta sistem oz. stroj otrokom nalaga in določa *semiotične koordinate*. Preprosteje povedano: učitelji in učiteljice ne učimo otrok (to ni bistvo šole), ampak jim mnogo bolj nalagamo red, jih discipliniramo, oz. jim ukazujemo. To je podlaga, iz katere izhaja vse drugo, kar se dogaja v šoli.

Vsak red je seveda povezan z drugim redom, na katerega se po potrebi sklicuje, zato je reda vselej preveč in ne premalo, kot navadno verjamemo. Govorim o preobilju reda ali redundanci, ki pomeni, da je nečesa na pretek, da je nekaj čezmerno ali pretirano, da je nečesa preveč.

Šolam, ki kot institucije sodijo v red institucij, kot so cerkev, bolnišnica, zapor, vojašnica in tovarna, gre zaradi preobilja reda dobro, kot gre dobro vsaki instituciji, ki sem jo omenil. Ljudje v njih pa so v podrejenem položaju, kar pomeni, da morajo kot hlapci najprej skrbeti za obstoj institucij in reda, ki ga zastopajo, šele nato (če sploh) pa tudi zase in za svojo željo.²

V šolah je preveč reda, discipliniranja in gospostva.

Toda v šolah se otroci ne srečujejo le z redom in s hierarhijami, ampak tudi z znanostjo ter umetnostjo. Preden podrobneje spregovorim o tem, moram poudariti, kar je seveda obče znano, da je struktura predmetov v šolah hierarhična, kar sledi že iz zgornje trditve. Zaradi razlogov, ki tukaj ne bodo predmet obravnave, so na vrhu lestvice »trde znanosti«, matematika, jeziki pa fizika, biologija, kemija itd., medtem ko so na dnu t. i. »umetniški predmeti«, telesna vzgoja, tehnični pouk ipd. Ta hierarhija seveda ni naključna.

Večina ljudi bi se najbrž zlahka strinjala, da je umetnost v življenju pomembna, saj brez nje ne bi bilo glasbe, filmov, plesa, knjig, teatrov, slik, kipov, muzejev,

razstav itd. In če bi jih spraševal še naprej, bi mi bržčas odgovorili, da v vsakdanjem življenju zlahka shajajo brez znanja o diferencialnem računu, logaritmih ali formulah, po katerih se izračuna ploščina trapeza.

Obrat je pomenljiv in vreden razmisleka: v šolah so načeloma vsi predmeti enakovredni, a so nekateri kljub temu vrednejši; v življenju določenih znanj, ki so bila v šoli silno pomembna, sploh ne potrebujemo.

Lahko bi mi ugovarjal, da znanja ne bi smel presoјati z merili koristnosti in uporabnosti. In kot filozof bi se s teboj z lahkoto strinjal: znanje je pomembno že zato, ker je znanje, pa naj bo neposredno uporabno ali pa ne. Nesmiselno je govoriti o uporabnem ali neuporabnem znanju; smiselno je govoriti o dobrem in slabem znanju.

A če je tako, lahko tvoj argument uporabim proti tebi: če je znanje dobrina, zakaj v šolah (zunaj njih seveda ni nič drugače) hierarhija predmetov, ki dokazuje, da je določeno znanje bolj pomembno in uporabno kakor drugo?

Ugovor bi bil lahko tale: matematika je pomembnejša kot likovna vzgoja, ker je bolj natančna, enoznačna in pomembna za otrokov intelektualni razvoj, medtem ko se umetnost ukvarja z nečim tako neoprijemljivim, kot so čustva ali občutek za estetiko.

Seveda je tudi ta »argument« šepav, kajti umetnost je domnevno manj natančna in manj pomembna le za določene ljudi in v določenem času. To kajpak pomeni, da šolniki zamenjujejo naključnost z nujnostjo; kar ljudje verjamejo v enem času, ne verjamejo nujno tudi v drugem. In kar verjamejo eni, ne verjamejo drugi.

Šolniki (zlasti v tej državi) torej pogosto verjamete, da je hierarhija predmetov smiselna in dobra, kar pa pomeni, da so vaši »argumenti« celo odveč, saj so le slepilni maneuver: šola je ustanova, v kateri se red v najširšem pomenu besede vzpostavlja z močjo, s hierarhijami, z disciplino, ne pa z argumenti. Ti so torej le privesek, oz. so okraski, ki skrbijo za boljši vtis, saj se zdi, da red nastaja kar »sam od sebe«. Če pa kdo »argumente« sooči z drugimi, boljšimi, takoj izkusi, kaj pomeni reči, da je za njimi gola moč (*pouvoir*), ki je argumenti sploh ne zanimajo.

¹ Cf. Gilles Deleuze & Félix Guattari (1980[1987]). A Thousand plateaus: capitalism and schizophrenia. Minneapolis, London: Minnesota University Press, str. 75.

² Spinoza je v *Etiki* prvi opozoril na droben, a izjemno pomemben razloček med posameznikovimi potenciali (*puissance*) ter močjo institucij (*pouvoir*), ki ji je podrejen.

S tem sem se vrnil na začetek, kjer sem zapisal, da je šola kompulzivna institucija oz. stroj, ki zlasti otrokom samoniklo vsiljuje red oz. jim ga nalaga. To seveda še ni problem, saj red mora biti — tudi za naju, ki sva učitelja.

Toda kjer je red, je vselej lahko tudi drugačen red. Kakšen red se bo obdržal, ni odvisno od dobrih želja ali znanja, ampak zlasti od razmerij moči. Tudi učitelji smo hlapci, ne le učenci.

Ker pa je šola kompulzivna, red, ki ga zastopa, tudi nenehno prisilno obnavlja. Šolniki sočasno trdimo, da se v šolah prenaša znanje, videla pa sva, da se mnogo bolj prenašajo red, hierarhije in razmerja moči. Torej smo šolniki razcepljeni.

Kadar slišim, da se v šolah (prav zaradi razcepljenosti) trudijo biti prijazni in usmerjeni k otrokom, se spomnim, kar sem pravkar povedal. In ugotovim, da je šola kompulzivna celo tedaj, ko hoče biti prijazna. Torej hoče red, hierarhije, podrejenosti, razmerja moči narediti prijazne. To je šele obsceno.

Dandanašnji živimo v obscenem svetu ...

... v katerem so vsi dogodki, vsi prostori in vsi spomini reducirani na eno samo dimenzijo, ki je dimenzija informacije.³ Znanja ali vednosti [praktično] ni več; obstajajo le še bebave informacije. V takem svetu je šola le še vrsta procedur, ki nalagajo red in disciplino, s katerimi se obnavljajo tudi natančno določene »uporabne« informacije. Nekatere informacije, ki so enako pomembne ali so še pomembnejše, se v šolah preprosto nikoli ne pojavijo. Kaj bi tudi se, ko pa bi njihova navzočnost takoj ogrozila red, ki se tam z vsemi močmi obnavlja! Nekajkrat sem že izkusil, kaj pomeni v šole vnašati informacije oz. znanje, ki je bilo sicer zelo pomembno. Zastopniki reda in hierarhij so mi ostro povedali, da tako znanje, ki ga vnašam v šolo, tam nima kaj iskati. In sem, z znanjem vred, odšel iz šole, v kateri so sicer trdili, da se zelo zanimajo za znanje. Očitno je bilo, da le za določeno znanje, ki se prilega redu, disciplini in hierarhijam.

Če pa bi živeli v drugačnem svetu, v katerem bi se šola zares ukvarjala z znanjem

in vednostjo, tako kot nalagata znanje in vednost, ne pa politika, hierarhije, razmerja moči ipd., razen tega pa bi se manj posvečala redu, disciplini in hierarhijam ter bila bolj odprta za različne rede in discipline, bi imela tudi umetnost drugačen status. Tak status bi imela zato, ker ni nobenega razloga, da umetniki in znanstveniki ne bi sodelovali in se srečevali. Vzemiva primer, s katerim bom podkrepil svojo tezo in sklenil razmišljanje.

V svetu umetnosti poznamo t. i. »pametno umetnost« (*smart art*), v svetu znanosti pa t. i. »teoretično fikcijo« (*theoretical fiction*).⁴ To pomeni, zelo široko vzeto, da se umetniki srečujejo z znanstveniki, le-ti pa z umetniki. Srečujejo se tako, da spoznavajo nove reči.

Foto Jernej Prelac

³ Več o tem cf. Jean Baudrillard (1988). *The Ecstasy of Communication*. New York: Semiotext(e), str. 24.

⁴ Cf. Joan Hawkins (2001). *Smart Art and Theoretical Fictions [Part I & Part II]*, *CTHEORY THEORY, TECHNOLOGY AND CULTURE*, VOL. 24, NO. 1-2, Review Article 50, 50(2).

⁵ Prim. Jeff Keuss (2001). *From Goethe to Baudrillard: Science Fiction and (Neo)Romanticism*. *CTHEORY THEORY, TECHNOLOGY AND CULTURE*, VOL. 24, NO. 1-2, Article 94.

⁶ Cf. Gilles Deleuze & Félix Guattari (1980[1987]). *A Thousand plateaus: capitalism and schizophrenia*. Minneapolis, London: Minnesota University Press.

Ne živijo vsak v svojem svetu, ampak odhajajo iz svetov, da bi se srečevali še z drugimi.

V naših šolah je drugače. *Red mora biti*, pravijo, *pa če je še tako slab*. O srečevanjih pa seveda nič.

Matematiki, ki se jih navadno vsi učenci bojijo, ker so bojda zelo natančni in disciplinirani ljudje, se zato zapirajo v svet matematike, vsak drugi profesor pa se zapira v svet, v katerega pač »spada«. Hierarhije pa so zato, da se ne bi kdo »zmotil«, zapustil svojega sveta in se podal v drugega. Ljudje naj torej živijo tako, kot je bilo prikazano v filmu *Matrica*: vsak v svojem kokonu. Zunanji dejavniki pa skrbijo za red, produktivnost, disciplino, procedure, hierarhije, razmerja moči.

Ali pa živijo tako, kot je bilo prikazano v filmu *Trumanov svet*: v umetno narejenem svetu, v katerem za ljudi skrbijo družbeni servisi. Ti seveda skrbijo zanje, vendar sočasno tudi manipulirajo z njimi. Zlasti zastopniki javnih občil se tega dobro zavedajo.

Toda življenje je zgrajeno iz nujnosti in naključij. Človek je kot razumno bitje postavljen med oboje. Nujnosti sprejema in jih včasih razume kot temelj lastne eksistence, medtem ko na naključja ne more vplivati. Njihove učinke lahko razume, a le za nazaj. Naključij ni mogoče urejati, jim gospodovati ali jih usmerjati za lastne namene. Iz tega lahko sklepamo, da so hierarhije problematične že zato, ker izhajajo iz nujnosti, medtem ko skušajo naključja izključiti ali jim celo gospodovati.⁵

Hierarhije niso nujne.

Razmišljanje me je prepričalo, da moramo kot razumna bitja naključja sprejeti, ne pa jih skušati izključevati ali jim gospodovati. To kajpak pomeni, da nam prav logika naključij pravi, da so tudi vsakdanje nujnosti pogosto čisto arbitrarne, kar zopet pomeni, da bi bile lahko tudi drugačne.

Nujnosti niso večne. Hierarhije tudi ne.

Demokratsko življenje pozna nujnosti, ki so arbitrarne, ne pozna pa hierarhij. Pozna mreže, agregate in sklade, plasti, formacije, pozna srečevanja.

Človek je stratificirano bitje.⁶

To pomeni, da je razpršeno v skladih, slojih, plasteh, agregatih. Ni nekaj enotnega in enovitega, kot verjamejo psihologi, zato se pogosto oklepa hierarhij in verjame v nespremenljive danosti. Če pa se oklepa hierarhij in verjame v večne resnice, pomeni, da skuša zanikati temeljno dejstvo svojega življenja. Ali pa se oklepa zato, ker želi biti poslušen hlapec svojega gospodarja, od katerega pričakuje, da ga bo priznal kot hlapca in ga tako potrdil v tem, kar je.

Matematika ni čisto nič bolj natančna, zahtevna, disciplinirana kakor glasbena ali likovna umetnost, filmska ali kaka druga umetnost. Tudi nič bolj pomembna ni. Ne obstajajo večni in absolutni kriteriji, ki bi omogočili dokazati nasprotno. In čas bi že bil, da bi se otroci v šolah nehali bati: učiteljev (zlasti matematike), ocen, preverjanja znanja, gospostva, hierarhij, spričeval itd.

Lep pozdrav.
Dušan Rutar

Kamnik, 4. junija 2001

P. S.: Naključja so pomembnejša od nujnosti, saj predstavljajo izhodišče za boj za boljše življenje. Kdor je privilegiran, naključij ne mara; kdor je hlapec, mu ponujajo edino priložnost, da neha biti to, kar je. In boj za svobodo, enakost in solidarnost lahko izbojujejo le hlapci, nikdar gospodarji.

